

Grygarovu myšlienkovú dôslednosť a potvrdzujú šírku jeho vecnej argumentácie. V nej autor zmysluplne prekračuje pravidlá a rámec najaktuálnejšieho výskumu, pričom definuje presné konštanty: „Je to jednak štruktúrní pojatí souvztažností synchronických stavů a diachronických procesů v kultuře a společnosti, jednak přesvědčení, že umělecká tvorba, ať již se vyjadřuje jakýmikoli médii a ať je spojena s jakýmikoli mimouměleckými funkcemi, normami a hodnotami, má svůj nezaměnitelný, specifický statut.“

Karol Csiba

JAMBOR, Ján: DIE ROLLE DES ZUFALLS BEI DER VARIATION DER KLASSISCHEN EPISCHEN KRIMINALLITERATUR IN DEN BÄRLACH-ROMANEN FRIEDRICH DÜRRENMATTS (Úloha náhody pri variácii klasickej epickej kriminálnej literatúry v bärlachovských románoch Friedricha Dürrenmatta). Prešov : Prešovská univerzita, Filozofická fakulta, 2007. 312 s.

Filozofická fakulta Prešovskej univerzity vydala minulý rok dôležitú monografiu germanistu Jána Jambora *Die Rolle des Zufalls bei der Variation der klassischen epischen Kriminalliteratur in den Bärlach-Romanen Friedrich Dürrenmatts* (Úloha náhody pri variácii klasickej epickej kriminálnej literatúry v bärlachovských románoch Friedricha Dürrenmatta) uvádzanú v nemeckom jazyku.

Monografia, ktorej východiskom bola problematika nastolená už v diplomovej práci (*Der Zufall in den Kriminalromanen Friedrich Dürrenmatts aus den fünfziger Jahren*, 1995) a neskôr rovnomennej dizertácii autora, je fundovane spracovaným a podnetným príspevkom k dejinám, metodológii a interpretácii epickej kriminálnej literatúry.

Ako napovedá samotný názov, práca sa zaoberá fenoménom náhody, jej funkciou a problematikou v dvoch kriminálnych romá-

noch Friedricha Dürrenmatta – *Der Richter und sein Henker. Ein Kriminalroman* (Sudca a jeho kat. Kriminálny román, 1952) a *Der Verdacht. Ein Kriminalroman* (Podozrenie. Kriminálny román, 1953). Oba boli vytvorené ako romány na pokračovanie v krátkom časovom slede pre časopis *Die Schweizer Beobachter*. Okrem fenoménu náhody a ústrednej postavy bernského komisára Bärlacha ich spájajú aj tematické, jazykovo-štylistické, či kompozično-štruktúrne prvky.

Ján Jambor si kladie vo svojej monografii za cieľ v duchu štrukturalizmu prostredníctvom analýzy a interpretácie doložiť tézu, že v spomínaných dvoch románoch náhoda ako udalosť, kompozičný princíp a súčasť myšlienkového sveta postáv a výrokov rozprávača predstavuje hlavný prostriedok pri žánrovo inováčnom prístupe k modelom klasickej epickej kriminálnej literatúry. Ten je v práci označený ako variácia.

Literárna veda sa fenoménom náhody v spomínaných románoch zaoberá intenzívne už dlhšie, avšak vychádza predovšetkým z tretieho kriminálneho románu *Das Versprechen. Requiem auf den Kriminalroman* (Sľub. Requiem pre kriminálny román, 1958). Samotná téma monografie nie je v literárno-vednom výskume novum (čo naznačuje autor kritikou jednotlivých postupov a čo môžeme vidieť aj na bohatom zozname použitej literatúry). Prístup, ktorý autor k spracovaniu témy zvolil, považujem nielen pre germanistickú obec za veľmi prínosný. Pokým sa väčšina interpretácií literárnej vedy problému náhody venuje ako spoločnému problému všetkých troch románov (Sudca, Podozrenie a Sľub) alebo vychádza hlavne z tretieho románu, autor v monografii volí cestu interpretácie dvoch románov. A to s úmyslom poukázať na to, že prvé dva kriminálne romány nie sú len predstupňom pre tretí Dürrenmattov kriminálny román Sľub, ale sú samostatne kvalitatívne plnohodnotným prínosom do dejín tohto literárneho žánru.

Jamborova práca je prehľadne a metodicky členená do šiestich kapitol, ktoré sú následne rozčlenené do podkapitol. V prvých štyroch sa autor snaží čitateľa uviesť a poskytnúť mu nut-

ný literárno-teoretický a historický fundament pre v nasledujúcich dvoch hlavných kapitolách analyzovaný a interpretovaný problém fenoménu náhody.

V úvodnej kapitole autor vymedzuje pojem „epická kriminálna literatúra“ ako hyperonyma pre tri samostatné žánre (epická detektívna literatúra, thriller, epická literatúra s napätím). Prehľadne predstavuje aj jej jednotlivé koncepty klasifikácie – koncept Richarda Alewyna, Richarda Gebersa, E. Schulze-Witzentahlovej, Petra Nussera, Ulrich-Schulz Buchhausa – pokúša sa ich systematizovať, kriticky zhodnotiť, porovnať a doplniť o vlastné premýšľania. Širší priestor venuje štrukturalistickému konceptu Tzvetana Todorova, ktorý podľa Jambora prináša do klasifikácie tejto literatúry nové svetlo. Práve v ňom vidí pre svoj výskum centrálny význam, no nezabúda poukázať aj na slabosti Todorovovej koncepcie.

V nasledujúcej kapitole autor monografie ponúka čitateľovi stručne, no výstižne spracovaný prehľad jednotlivých periód epickej detektívnej literatúry (predklasická, klasická a poklasická). Následne vymedzuje dominantné modely žánru, popisuje typické a charakteristické znaky, ktoré zručne prezentuje aj na príkladoch. Do poslednej z periód (poklasická) patria oba analyzované romány, ktoré sú zároveň dominantnými modelmi žánru – variácia a deštrukcia klasického detektívneho románu a variácia a deštrukcia klasického románu s napätím.

Práve variáciu klasickej epickej literatúry považuje Jambor za zvlášť produktívny spôsob písania, ktorého zmysel je zakotvený už v žánri samom. Pod variáciou chápe text, v ktorom prevládajú črty, ktoré žánr inovujú, nad tými konvenčnými. Deštrukcia sa oproti tomu chápe ako text, v ktorom prevládajú črty, ktoré žánr deštruujú, nad tými inovačnými. Autor poukazuje pri definíciách deštrukcie a variácie na určité nezrovnalosti, pričom sa pokúša nájsť úzus potrebný pre ďalšiu analýzu.

Tretia kapitola nás uvádza do konkrétnej problematiky epickej kriminálnej literatúry Friedricha Dürrenmatta. Tradične sa tomuto žánru pripisujú spomínané tri autorove diela,

ktoré už v podnadtise preukazujú príslušnosť k žánru, autor monografie však čitateľa oboznamuje aj o pretrvávajúcej diskusii k tejto otázke. Osobitým prínosom kapitoly je časť, v ktorej autor poukazuje na chýbajúcu sekundárnu literatúru, ktorá by sa venovala systematickej a podrobnejšej analýze dôvodov, ktoré Dürrenmatta priviedli k písaniu epickej kriminálnej literatúry. Jambor následne tieto dôvody, ktoré rozdeľuje na vonkajšie a vnútorné, bližšie rozvádza. Pokým prepracovaná monografia P. Nussera z roku 1992 uvádza len tri diela epickej kriminálnej literatúry F. Dürrenmatta a paušálne ich zaraďuje do kategórie deštrukcie detektívneho románu, chápe Jambor Dürrenmattovu epickú kriminálnu literatúru ako rozsiahlejší a rôznorodejší mikrosystém, pričom celá tvorba jedného autora epickej kriminálnej literatúry nemusí podľa neho bezpodmienečne patriť len do jedného z jej žánrov a modelov. Osem textov epickej kriminálnej literatúry F. Dürrenmatta následne zaraďuje do príslušných jednotlivých žánrov a modelov, čo prehľadne demonštruje v tabuľke a zaoberá sa nielen otázkou miesta Dürrenmattovej epickej kriminálnej literatúry v kontexte dejín tohto žánru, ale aj otázkou, čím a ako Dürrenmatt tento žánr obohatil.

Dürrenmatta priviedol záujem o náboženskú filozofiu a teológiu k autorom ako napríklad S. Kierkegaard či K. Barth, ktorí fenoménu náhody venovali veľkú pozornosť. Štvrtá kapitola čitateľa uvádza do problematiky analýzy a interpretácie náhody v epických textoch F. Dürrenmatta, vychádzajúc predovšetkým zo štrukturalizmu a formalizmu. Kapitola poskytuje potrebný pojmový aparát pre nasledujúce kapitoly, ako aj zadefinovanie náhody v epických textoch, o čo sa literárna veda systematicky snaží už od sedemdesiatych rokov. Ján Jambor predstavuje v podkapitole dve základné štúdie k fenoménu náhody a kriticky ich recenzuje – koncept Włodzimiera Bialika a Ulricha Profitliha. Príkladá vlastný návrh metodológie k analýze a interpretácii náhody a jej klasifikácie v Dürrenmattových epických textoch. Pri analýze a interpretácii tematizovanej náhody, to znamená náhody, ktorá sa konceptuálne a štruk-

turalne stáva predmetom literárneho stvárnenia, považuje za dôležité rozlíšenie medzi dvoma kategóriami: náhody ako prostriedku priebehu deja a náhody ako súčasťou myšlienkového sveta postáv a výrokov rozprávača.

Ťažisko monografie predstavujú posledné dve kapitoly, kde sa autor venuje konkrétnej analýze a interpretácii náhody v románoch *Der Richter und sein Henker. Ein Kriminalroman* (Sudca a jeho kat. Kriminálny román, 1952) a *Der Verdacht. Ein Kriminalroman* (Podozrenie. Kriminálny román, 1953), pričom berie na zreteľ žánrovú problematiku a vnútornú štruktúru textov. Pokým prvý skúmaný román, ktorý je zároveň hlbokou filozofickou štúdiou o povahe sveta a človeka, priraduje autor ku klasickej detektívnej literatúre a ako štruktúrne východisko mu slúži „pointovaný román so záhadou“, druhý román pričlenil ku klasickému románu s napätím a ako štruktúrne východisko mu slúži „príbeh zraniteľného detektíva“.

Tým, že sa náhoda v spomínaných románoch skúma v súvislosti s problematikou žánru, je možné prácu chápať aj ako prínos k výskumu transtextuality v zmysle Gérarda Genetta. Spomedzi piatich typov je to práve architextualita, z ktorej Jambor v práci vychádza pri porovnávaní momentu náhody v zmienených východiskových modeloch žánru a v Dürrenmattových

románoch. Práve tento moment tvorí protiklad k staršej sekundárnej literatúre, kde boli Dürrenmattove texty analyzované predovšetkým z aspektu výskumu prameňov.

Výsledkom práce je potvrdenie autorovej tézy, že náhoda v príslušnom modeli žánru slúžila Dürrenmattovi ako východisko pre hru so žánrom, ktorého cieľom a výsledkom sa stala variácia a nie deštrukcia modelu.

Autorov, ktorí sa zaoberajú na Slovensku epickou kriminálnou literatúrou nemecky hovoriacej oblasti je málo. Ján Jambor tak priniesol nielen široký pohľad do dejín tohto žánru, ale cenný je predovšetkým vlastný návrh metodológie a interpretácie. Monografia je kvalitne spracovaným dielom a od začiatku je dôkazom autorovej rozhladenosti a vedomostí nielen o po nemecky písanej epickej kriminálnej literatúre, ale aj o svetovej. Zároveň je aj dôkazom dôkladného poznania celej problematiky. Práca je v slovenskom kontexte ojedinelým textom a je potrebné oceniť jej kritický a predovšetkým odborný prínos. Aj keď ju autor napísal v nemeckom jazyku a tým ju určil predovšetkým pre germanistov, je možné stretnúť sa s niektorými jej časťami v rôznych zborníkoch.

Paulína Čuhová